

गसंज्ञिताम्” स च धर्ममीमांसां प्रणीतयान् । तच्च शास्त्रं द्वादशाध्यायात्मकम् । तत्प्रतिपाद्यविषयाश्चाधिकरणमालायां साधवाचार्येण संदृहीता यत्

“धर्मो द्वादशलक्षण्या व्युत्पाद्यस्तल लक्षणैः । प्रमाणभेदशेषत्वप्रयुक्तिक्रमसंज्ञकाः । अधिकारोऽतिदेशश्च सामान्येन विशेषतः । ऊहोऽवाचश्च तन्त्रं च प्रसङ्गचोदिताः क्रमात्” । “लक्षणान्यध्यायाः । द्वादशानां लक्षणानां समाहारो द्वादशलक्षणी । तादृशस्य द्वादशाध्यायोपेतस्य शास्त्रस्य धर्मो विषयः । प्रमाणादयः प्रसङ्गान्ता द्वादश पदार्थाः क्रमाद्द्वादशानामध्यायानां विषयाः । तत्र प्रथमेऽध्याये विध्यर्थवादादिरूपं धर्मं प्रमणं निरूपितम् । द्वितीये यागदानादिकर्मभेदः । तृतीये प्रयाजादीनां दर्शपूर्णमासाद्यर्थत्वेन तच्छेषत्वम् । चतुर्थे गोदोहनस्य पुरुषार्थत्वप्रयुक्तानुष्ठानम् न तु क्रत्वर्थत्वप्रयुक्तत्वेवमादयः । पञ्चमे क्रमनियतिविधेयत्वादयः । षष्ठे कर्तृरधिकारो नाम्नादेरित्यादयः । सप्तमे समानमितरक्त्येनेत्यादिप्रत्यक्षवचनेनाग्निहोत्रादिनाम्नाहुमितवचनेन च सामान्यतोऽतिदेशः । अष्टमे सौख्यं चरं निर्वपेदित्यत्र निर्वपस्तद्धितेन देवतानिर्देश एकदेवतात्वमौषधद्रव्यत्वमित्यादिरिक्तेनाग्न्येपुरोडाशेतिकर्त्तव्यतैव नान्यस्येत्येवमादिर्विशेषतोऽतिदेशः । नवमे प्रकृतावगने जुष्टं निर्वपामीति पठिते मन्त्रे विकृतौ सौख्यं चरायानिषदपरित्यागेन सूर्यपदप्रक्षेपेण च सूर्याय त्वा जुष्टं निर्वपामीत्येवमाद्युहः । दशमे कण्ठेषु चोदकप्राप्त्यावघातस्य विदुर्पाकरणामश्वत्थेव लोप इत्येवमादिर्वाधः । एकादशे गङ्गनामान्तेयादीनां प्रधानानां सकृदनुष्ठितेन प्रयाजाद्याङ्गेनोपकार इत्यादि तन्त्रम् । द्वादशे प्रधानस्य पशोरुपकारायाहुतितेन प्रयाजाद्याङ्गेन पशुपुरोडाशेऽप्युपकार इत्यादिप्रसङ्गः । यादानामवाधारणं विषयं दर्शयति” “विध्यर्थवादसूत्रतयोनाम चेति चतुर्विधम् । प्रथमाध्यायगैः पार्दशुभभिर्मानमीरितम्” “प्रथमे पादे विधिरूपं मानमीरितम् । द्वितीयेऽर्थवादरूपम् । अर्थवादो मन्त्रस्याप्युपलक्ष्यम् । तृतीये स्मृतिरूपम् । स्मृतिराचारमप्युपलक्षयति । चतुर्थे उल्लिखित्वादिनामरूपम्” “उपोद्घातः कर्मभेदमानं तस्यापवादगीः । प्रयोगभेदे इत्येते द्वितीयाध्यायपादगाः” ।

द्वितीयाध्यायस्य प्रथमे पादे व्याख्यातमेवापूर्वबोधकमपूर्वगङ्गाय इत्यादिकः कर्मभेदचिन्तोपयुक्त उपोद्घातो

वर्णितः । द्वितीये धातुभेदपुनरुक्त्यादिभिः कर्मभेदः । तृतीये रथन्तरादीनां कर्मभेदप्रामाण्यापवादः । चतुर्थे नित्यकाव्ययोः प्रयोगयोर्भेदः” । “श्रुतिर्लिङ्गं च वाक्यादि विरोधप्रतिपत्तयः । अगारभ्योक्तिवङ्गर्थसाध्यथां व्यष्टपादगाः” । “तृतीयाध्यायस्य प्रथमे पादे शेषत्वबोधकानां श्रुतिर्लिङ्गादीनां मध्ये श्रुतिर्विचारिता । द्वितीये लिङ्गम् । तृतीये वाक्यप्रकरणादि । चतुर्थे निवीतोपधीतादिज्वर्यवादत्वविधित्वादिनिर्णयहेतुः श्रुत्यादेः परस्परविरोधसदसङ्गावः । पञ्चमे प्रतिपत्तिकर्माणि । षष्ठेऽगारभ्याधीतानि । सप्तमे बहुप्रधानोपकारकप्रयाजादीनि । अष्टमे याजमानानि” । “प्रधानस्य प्रयोक्तृत्वमप्रधानप्रयोक्तृता । फलचिन्ता जघन्याङ्गचिन्तित्वेने चतुर्थगाः” । चतुर्थाध्यायस्य प्रथमे पादे प्रधानभूतामिच्छा ध्यानयनस्य प्रयोजिकेत्यादिप्रधानप्रयोक्तृत्वं विचारितम् । द्वितीये त्वप्रधानं ब्रह्मापाकरणं शास्त्राच्छेदे प्रयोजकमित्यादिप्रधानप्रयोक्तृत्वम् । तृतीये जुह्वपर्वमयीत्वादेरपापलोकत्रयव्यादिफलभावाभावचिन्ता । चतुर्थे राजसूयगतजघन्याङ्गाद्युतादिचिन्ता” । “श्रुत्यादिभिः क्रमस्तस्य विशेषो दृष्टवर्धने । श्रुत्यादेर्वलता चेति पञ्चमाध्यायपादगाः” । “पञ्चमाध्यायस्य प्रथमे पादे श्रुत्यर्थपाठादिभिः क्रमो निरूपितः । द्वितीये शाजपेयगतेषु सप्तदशसु पशुल्लेकैकधर्मसमापनमित्यादि क्रमविशेषः । तृतीये पञ्चप्रयाजादीनामावर्त्तनेनैकैकश्रुमित्यादिदृष्टिः । अदाभ्यपहृत्तिग्योर्नाष्टक्तिरित्यादि दृष्टवर्धनः । चतुर्थे क्रमनियामकानां श्रुत्यर्थपाठादीनां प्रबलदुर्बलभावः । “अधिकारी तस्य धर्माः प्रतिनिध्यर्थलोपने । दीक्षा सत्त्वं देयवज्जी षष्ठे पादेऽवमीस्थिताः” । षष्ठाध्यायस्य प्रथमे पादे कर्माधिकारः कर्तृरन्त्यन्दादेर्नास्ति स्त्रिया अस्ति योऽस्ति स च पत्या सहेत्येवमादिनाधिकारो निरूपितः । द्वितीये सत्ताधिकारिणां प्रत्येकं कर्त्तृत्वं फलम् । दर्शपूर्णमासयोः कर्मैकनियमः । काव्यकर्म सभापनीयमित्येवमादयोऽधिकारिधर्मा उक्ताः । तृतीये द्रव्यस्य प्रतिनिधिरस्ति । देवादीनामग्न्यादीनामधिकारिणश्च न नास्तीत्यादिना निरूपणम् । चतुर्थे पदार्थलोपनं विचारितम् । अवत्तनाशे सत्यप्येन यजेत । इडादार्थनाशे एति शेषाजं प्राह्यमित्यादिकम् । पञ्चमे कालापरान्तेन चन्द्रोदये इत्यभ्युदयेः प्रायश्चित्तम् ।